

Δρ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΝΤΑΞΗΣ
Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ12
Μηχανολόγος Μηχανικός

Αντιφάσεις και διλήμματα στην εκπαιδευτική πολιτική

*«Αν μείνουμε τα πράγματα όπως είναι
είσαστε χαμένοι.
Φίλος σας είναι η αλλαγή
η αντίφαση είναι σύμμαχός σας.
Από το Τίποτα
πρέπει κάτι να κάνετε, μα οι δυνατοί
πρέπει να γίνουνε τίποτα.
Αυτό που έχετε, απαρνηθείτε το και πάρτε
αυτό που σας αρνιούνται»*

Μπ. Μπρέχτ

Έχουμε συνηθίσει μια εισήγηση να παρουσιάζεται χρησιμοποιώντας την απαγωγική μέθοδο, όπως συνήθως δομείται και η παραδοσιακή διδασκαλία στο Ελληνικό σχολείο. Θα έπρεπε δηλαδή να ξεκινήσω από τις θεωρητικές πολιτικές προσεγγίσεις και το διεθνές πλαίσιο, να συνεχίσω με τις ιδιαιτερότητες της χώρας μας και στη συνέχεια να προσπαθήσω να ερμηνεύσω τα προβλήματα και να προτείνω επιμέρους λύσεις. Προτιμώ όμως να ξεκινήσω επαγωγικά. Δηλαδή από τα προβλήματα που υπάρχουν στα σχολεία, να διερευνήσω τις δυνατές επιλογές, να προσπαθήσω να τις εξηγήσω πολιτικά και να τις εντάξω στις ιδιαιτερότητες της Χώρας. Όχι μόνο για να αναδείξω στην πράξη την ανάγκη χρησιμοποίησης αυτής της μεθόδου η οποία προσελκύει αποδεδειγμένα μαθητές των οποίων το μαθησιακό προφίλ δεν είναι συμβατό με την παραδοσιακή διδακτική πρακτική. Κυρίως γιατί η απόφασή μου να παρέμβω στη σημερινή εκδήλωση «προέρχεται από τα κάτω». Κυρίως από την εμπειρία μου από τις επισκέψεις στα σχολεία και τις συζητήσεις με καθηγητές αλλά και μαθητές, στο πλαίσιο Σχολικών Συμβουλίων, Παιδαγωγικών Συνεδριάσεων και Συμβουλίων Τάξης (τμήματος) στα οποία έχω κληθεί ή έχω προκαλέσει.

Η εξέλιξη της κατάστασης στα σχολεία ειλικρινά με φοβίζει. Η συνεχής απαξίωση του σχολείου, η αυξανόμενη αδιαφορία των μαθητών και κυρίως η απογοήτευση μέχρι σημείου απόγνωσης των καθηγητών που σέβονται τη δουλειά τους, χρόνο με το χρόνο δημιουργεί ένα εκρηκτικό μίγμα και φοβάμαι ότι τα χειρότερα δεν τα έχουμε δει ακόμη.

Δεν θα αναφερθώ στα αίτια της κατάστασης αν και συμφωνώ απολύτως ότι από αυτά πρέπει να ξεκινάμε, γιατί νομίζω ότι το να επικεντρωνόμαστε σε αυτά, πολλές φορές χάνουμε την τρέχουσα πραγματικότητα, ή με τα λόγια του Μπρέχτ:

«Είδα πολλούς που η γνώση των κακών αιτίων, τους εμπόδισε να πολεμήσουν τις κακές συνέπειες».

Ποιο είναι το βασικό «εμφανές» πρόβλημα στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση;

Η αδιαφορία μεγάλου αριθμού μαθητών, η απαξίωσή του από την πλειοψηφία των μαθητών και των γονέων, η απογοήτευση των περισσότερων καθηγητών, η αίσθηση απαξίωσης της δουλειάς τους και αδυναμίας τους να παρέμβουν σε επίπεδο σχολείου για αλλαγή της κατάστασης.

Είναι δυνατόν να αλλάξει το σχολείο στο πλαίσιο ενός δοσμένου οικονομικού συστήματος;

Θεωρητικά, ναι, καθώς η γνωστή διαλεκτική σχέση βάσης και εποικοδομήματος εμπεριέχει και τη σχετική αυτοτέλεια του δεύτερου, το οποίο μπορεί μάλιστα να επηρεάσει καθοριστικά και την οικονομική βάση.

Θέλουμε ένα ελκυστικό σχολείο; Η λύση του «εμφανούς» προβλήματος της αδιαφορίας και απαξίωσης του σχολείου μας ενδιαφέρει;

Κατ' αρχήν ναι. Μόνο ένα ενδιαφέρον και ελκυστικό σχολείο είναι σε θέση να παρέμβει και να συμβάλει στην αναίρεση των κοινωνικών ανισοτήτων, να προετοιμάσει τους αυριανούς πολίτες ώστε να είναι σε θέση να αναζητούν εναλλακτικές κοινωνικές λύσεις.

Πως μπορούμε να κάνουμε ενδιαφέρον το σχολείο;

Εδώ αρχίζουν τα δύσκολα, όχι ως προς τις δυνατότητες. Στο σημείο που βρισκόμαστε μπορούμε σχετικά εύκολα να βρούμε τρόπους να βελτιώσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών (ενδιαφέρουσες δραστηριότητες, χρήση εποπτικών μέσων κλπ). Κυρίως όμως μας ενδιαφέρει το περιεχόμενο. Οι περισσότεροι μαθητές για παράδειγμα θεωρούν ιδιαίτερα ελκυστικές δραστηριότητες που έχουν σχέση με την επιχειρηματικότητα, στη βάση πρακτικών εφαρμογών. Στην Τεχνολογία της Β΄ Λυκείου υπάρχουν πολλοί καθηγητές οι οποίοι, μέσα από την έρευνα αγοράς για ένα προϊόν, την κατασκευή του, το marketing και τον έλεγχο των αποτελεσμάτων, καταφέρνουν να ενεργοποιήσουν το σύνολο των μαθητών, αξιοποιώντας τα ενδιαφέροντα, τις κλίσεις και τις ικανότητές τους.

Είμαστε ευχαριστημένοι από αυτό ή διαφωνούμε; Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, μέσα από βιωματική δραστηριότητα, άρα ιδιαίτερα έντονη εμπειρία, εισάγεται η επιχειρηματικότητα στα σχολεία με κίνδυνο να αναγορευθεί το κέρδος ως υπέρτατη επιδίωξη της κοινωνίας.

Για φανταστείτε όμως η παραπάνω δραστηριότητα να επεκταθεί σε ενδιαφέροντα κοινωνικά ζητήματα, δίνοντας τη δυνατότητα στους μαθητές να έρθουν σε «ζωντανή» επαφή τις ιδέες του συνεταιρισμού, της κοινωνικής διάθεσης των κερδών, της χρήσης μη μεταλλαγμένων προϊόντων, της υγιεινής και ασφάλειας στην παραγωγή, του κύκλου ζωής των προϊόντων και των συσκευασιών, της διερεύνησης δυνατοτήτων διανομής μέρους των προϊόντων ή των κερδών για οικονομικά αδυνάτους, του τεράστιου κόστους της διαφήμισης το οποίο πληρώνει ο καταναλωτής και διαφοροποιεί σημαντικά την ανταλλακτική αξία από την αξία χρήσης κλπ.

Υπάρχει καλύτερη δραστηριότητα για να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με τις παραπάνω έννοιες; Υπάρχει καλύτερος τρόπος για να ακολουθήσουμε τις

παροτρύνσεις του Γλυνού που υποστήριζε ότι το σχολείο πρέπει να βιώνει και να ανατροφοδοτείται από τις εμπειρίες της κοινωνίας και της εργασίας και να μην περιορίζεται στην αποστειρωμένη γυάλα του, όπως επιδιώκει η κυρίαρχη τάξη που επιθυμεί με αυτήν την «αποστείρωση» να ελέγχει την εκπαίδευση;

Σχολική αποτυχία, αναίρεση κοινωνικών ανισοτήτων

Στο Ελληνικό σχολείο επικρατεί μια ιδιόμορφη σχολική αποτυχία η οποία δεν είναι πάντοτε εμφανής μέσα από τις μετρήσεις, γιατί υποκρύπτεται από την ελαστικότητα της αξιολόγησης η οποία έχει επιβληθεί θεσμικά αλλά και στην πράξη. Ουσιαστικά το σχολείο αδυνατεί να αναιρέσει τις κοινωνικές ανισότητες (οικονομικές, μορφωτικές, περιφερειακές, δημοκρατικής διαπαιδαγώγησης, δημιουργικής αξιοποίησης της κοινωνίας της γνώσης κλπ). Οι εκπαιδευτικοί, αντιλαμβανόμενοι ότι το σχολείο αδυνατεί να ανταποκριθεί στην αναίρεση των κοινωνικών ανισοτήτων, δρουν «διορθωτικά» στις αδυναμίες του σχολείου με την ελαστικότητα της αξιολόγησης, υποκινούμενοι ίσως και από την αίσθηση της συλλογικής ευθύνης ότι το σχολείο δεν έχει κάνει ό,τι πρέπει για κάποιους μαθητές. Αυτούς δηλαδή που το έχουν μεγαλύτερη ανάγκη.

Τα αποτελέσματα της ιδιότυπης αυτής αναίρεσης των βασικών επιδιώξεων που πρέπει να έχει ένα σχολείο, εμφανίζονται ανάγλυφα στην Επαγγελματική εκπαίδευση, όπου οι καθηγητές απορούν πώς είναι δυνατόν η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών να αδυνατεί να πραγματοποιήσει απλές πράξεις, να επικοινωνήσει γραπτά και προφορικά, να προσεγγίσει στοιχειωδώς τη θεωρητική γνώση.

Οι δυνάμεις που συντηρούν το μεταπρατικό μοντέλο ανάπτυξης της Χώρας δεν επιδιώκουν κάτι παραπάνω από την εκπαίδευση άρα δεν πιέζουν για κάποιες «ορθολογικές διορθώσεις». Και βέβαια δεν είναι στις προτεραιότητές τους η άρση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Αυτό συνάγεται και από το Ελληνικό παράδοξο της απασχόλησης. Το γεγονός ότι μόνο στην Ελλάδα παρατηρείται το φαινόμενο, στις περισσότερες μελέτες, οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης να παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας από τους αποφοίτους Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Για τους νέους μέχρι 35 ετών αυτό παρατηρείται σε όλες τις μελέτες).

Με αφορμή την οικονομική κρίση, αναδεικνύεται ευρέως η ανάγκη για αλλαγή του μοντέλου ανάπτυξης της Χώρας, βάσει μιας στρατηγικής ανάπτυξης, με κλαδικές πολιτικές, σε αντίθεση με τα δόγματα του νεοφιλελευθερισμού με βάση τα οποία, όλα επαφίονταν στις δυνάμεις της αγοράς. Κάτι τέτοιο απαιτεί οπωσδήποτε την άρση του παραπάνω παράδοξου της απασχόλησης και την αξιοποίηση της επιστήμης και της γνώσης ως καταλυτικό παράγοντα αλλαγής. Όσο λοιπόν τα σχολεία γίνονται πιο «ελαστικά» σε θέματα αξιολόγησης, τόσο αναπαράγουν την υφιστάμενη κατάσταση, έστω και αν αυτό εμφανίζεται ως ενίσχυση των μαθητών με μαθησιακές αδυναμίες.

Αντίθετα, η λύση δεν είναι η ελαστικότητα της αξιολόγησης αλλά εξάντληση των παιδαγωγικών δυνατοτήτων υποστήριξης των μαθητών με μαθησιακές αδυναμίες, με οικογενειακά προβλήματα, με κοινωνικές ανισότητες. Πέραν από τη θεωρητική και ερευνητική επιβεβαίωση των δυνατοτήτων της παιδαγωγικής, όλοι μας έχουμε παραδείγματα όπου οι «χειρότεροι» μαθητές μας, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις μπορούν να κάνουν θαύματα.

Οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων είναι ανάγκη να έχουν ως προμετωπίδα των επιδιώξεών τους την ανάδειξη της αξίας της γνώσης και της επιστήμης, δηλαδή του αποτελέσματος της δουλειάς τους. Και με βάση αυτό θα πρέπει να επιμείνουμε ότι δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπίσουμε επιστημονικά μόνο τα θέματα της ειδικότητός μας και στην παιδαγωγική πλευρά της δουλειάς μας να είμαστε εμπειροτέχνες. Η απαίτηση για αρχική και συνεχή παιδαγωγική επιμόρφωση και υποστήριξη των εκπαιδευτικών θα πρέπει να γίνει ένα από τα βασικότερα θέματα διεκδίκησης. Διαφορετικά ο εκπαιδευτικός δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τα σύγχρονα προβλήματα του σχολείου, τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες των εφήβων.

Ανεξάρτητα από το θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης, απαιτείται μια πραγματική παιδαγωγική επανάσταση στα Ελληνικά σχολεία, η οποία θα επικεντρωθεί στη σχολική αποτυχία και στους τρόπους αντιμετώπισής της. Μια τέτοια παιδαγωγική επανάσταση, δεν θα σώσει απλώς πολλούς μαθητές, οι οποίοι σήμερα απορρίπτονται το σχολείο, αλλά θα αναδείξει στην πράξη ανάγκες και προβλήματα, τα όρια του θεσμικού πλαισίου και την ανάγκη αλλαγής του.

Κριτική σκέψη και εναλλακτική προσέγγιση της γνώσης

Είναι απόλυτη η συμφωνία όλων όσων επιχειρούν να προσεγγίσουν το εκπαιδευτικό πρόβλημα για την ανάγκη ανάπτυξης της κριτικής σκέψης, σε αντίθεση με την αποστήθιση γνώσεων.

Αντίθετα, «όλες οι δυνάμεις του σύμπαντος» πιέζουν τους εκπαιδευτικούς να επικεντρώνονται στις γνώσεις, για να προετοιμάσουν τα παιδιά για το «μέγα γεγονός», των Πανελληνίων εξετάσεων. Αυτή η τάση για άμεση ανταποδοτικότητα της συσσώρευσης γνώσεων έχει δημιουργήσει ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον που επεκτείνεται στο Γυμνάσιο αλλά ακόμη και στο δημοτικό. Για όσους δεν αντέχουν υπάρχει η λύση των Επαγγελματικών σχολείων, τα οποία κακώς θεωρούνται εύκολα σχολεία, ενώ στην πράξη, εκ του αντικειμένου τους, θα έπρεπε να είναι ιδιαίτερα απαιτητικά.

Εμείς πρέπει αναμφίβολα να ενδιαφερόμαστε για την κριτική σκέψη, έστω και αν δεν έχουμε διδαχθεί με βάση αυτήν την προσέγγιση, έστω και αν δεν ξέρουμε πως αναπτύσσεται. Γιατί, πέραν την αποδοτικότητάς της, αυτή πρώτα απ' όλα προετοιμάζει τον αυριανό πολίτη και εργαζόμενο να προσεγγίσει τα κοινωνικά προβλήματα και να αναζητήσει εναλλακτικές λύσεις. Όμως και ο κάθε επιχειρηματίας ενδιαφέρεται ο εργαζόμενός του να έχει ικανότητες ώστε να αντιμετωπίζει σύνθετες καταστάσεις, να μπορεί να επικοινωνεί αποτελεσματικά, να συνεργάζεται και να δουλεύει σε επίπεδο ομάδας, να μπορεί να επιλύει προβλήματα. Ωστόσο ο ίδιος δεν θα ήθελε η κριτική σκέψη να οδηγεί σε εναλλακτικές προσεγγίσεις της κοινωνικής πραγματικότητας ενώ η εύλογη επιδίωξή του είναι ο εργαζόμενος να είναι ευάλωτος ώστε να καθίσταται «διαχειρίσιμος» και αντικαταστάσιμος. Αυτή η αντίφαση θα λυθεί θετικά για την κοινωνία και πάλι με την παιδαγωγική επανάσταση η οποία πρέπει να γίνει στα Ελληνικά σχολεία.

Δυνατότητες για Εναλλακτικές / διαφοροποιημένες δραστηριότητες

Για να επιδράσουμε θετικά στα δύο παραπάνω προβλήματα απαιτείται να συμφωνήσουμε στο ότι ο κάθε μαθητής προσλαμβάνει τη γνώση με το δικό του μοναδικό τρόπο. **Για να μπορέσει ο μαθητής να κατακτήσει τη γνώση θα πρέπει το σχολείο να του προσφέρει πολλαπλές δυνατότητες και δραστηριότητες προσέγγισης της γνώσης, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα, της κλίσεις, τις εμπειρίες του, το μαθησιακό του προφίλ, τις δυνατότητές του.**

Με το σημερινό σύστημα του σχολείου και κυρίως με τον όγκο της ύλης, ο εκπαιδευτικός και ο μαθητής ασφυκτούν και έχουν ελάχιστα περιθώρια δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν την κριτική σκέψη.

Για να γίνουν τα παραπάνω πράξη, πέραν των υποκειμενικών αδυναμιών (πχ επιμόρφωση), απαιτείται να απελευθερωθεί το ασφυκτικό πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος και να απελευθερωθούν δυνατότητες για δραστηριότητες. Απαιτείται λοιπόν ένα βασικό αναλυτικό πρόγραμμα και ένα πλαίσιο δραστηριοτήτων που θα ανοίγει τους ορίζοντες του μαθητή και τις δυνατότητες του καθηγητή να παρέμβει.

Η παραπάνω λύση αν και αποτελεί αδήριτη ανάγκη, δημιουργεί παράλληλα τους γνωστούς κινδύνους που μπορούν να ταξινομηθούν στα εξής:

- Να επικεντρωθεί η γνώση στις ανάγκες της αγοράς και όχι στις ανάγκες αουριανού πολίτη
- Να αναιρεθεί η ενιαία εκπαίδευση και ο κάθε απόφοιτος να διαθέτει το ατομικό εκπαιδευτικό του προφίλ. Έτσι χάνεται κάθε έννοια συλλογικής διαπραγμάτευσης και καθίσταται ευάλωτος απέναντι στον εργοδότη και στα κοινωνικά προβλήματα.
- Η διαφοροποίηση της γνώσης να γίνει με ταξικά κριτήρια που αναπαράγουν τις κοινωνικές ανισότητες
- Οι γνώσεις να ανταποκρίνονται στις βραχυπρόθεσμες επιδιώξεις και ανάγκες της τοπικής ή ευρύτερης επιχειρηματικής κοινότητας και όχι στις μακροπρόθεσμες ανάγκες του εργαζόμενου.

Η λύση δεν είναι πάντως η συνέχιση του ασφυκτικού πλαισίου του κεντρικού αναλυτικού προγράμματος (Αλήθεια, ποια ιδεολογία και ποιες επιδιώξεις αποτυπώνονται σε αυτό;).

Μάλλον είναι η διαμόρφωση ενός πλαισίου θεσμικών μέτρων και κυρίως πρακτικής που θα δίνει τη δυνατότητα εναλλακτικών παρεμβάσεων.

«Βαθμός απόδοσης» της εκπαίδευσης

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω απαιτείται βελτίωση του συστήματος εκπαίδευσης αλλά και του βαθμού απόδοσής του. Αν και πιστεύω ότι κάθε σύστημα πρέπει να αξιολογείται για να βελτιώνεται, δεν χρησιμοποιώ τον όρο αξιολόγηση, για δύο λόγους:

1. Οι μέχρι σήμερα αξιολογήσεις που γίνονται στην εκπαίδευση (κυρίως στελεχών αλλά και υπευθύνων σε διάφορες υπηρεσίες) δεν διαθέτουν

- την «έξωθεν καλή μαρτυρία» και δεν έχουν πείσει για την αντικειμενικότητά τους
2. Ο όρος αξιολόγηση ταυτίζεται πολλές φορές με εξωτερική αξιολόγηση αποτελεσμάτων που δεν λαμβάνει υπόψη της τις ιδιαίτερες συνθήκες του κάθε σχολείου, τις υποδομές του κλπ. Κάτι τέτοιο, με τις τεράστιες διαφορές που υπάρχουν στη Χώρα, δεν θα μπορούσε να αποτελέσει παράγοντα βελτίωσης
  3. Η εξωτερική αξιολόγηση, όπως έχει γίνει πράξη σε ορισμένες χώρες (Αγγλία, ΗΠΑ) συνδέεται με περαιτέρω υποβάθμιση των υποβαθμισμένων σχολείων και των εκπαιδευτικών τους

Βαθμός απόδοσης σημαίνει, με δεδομένους τους πόρους, ποιο είναι το αποτέλεσμα.

Η επιδίωξη για βελτίωση λοιπόν του βαθμού απόδοσης του κάθε σχολείου πρέπει να αποτελέσει βασικό παράγοντα της από τα κάτω παρέμβασης στην εκπαίδευση.

Η διερεύνηση και κωδικοποίηση των προβλημάτων μιας εκπαιδευτικής μονάδας από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς με τη συνδρομή των μαθητών και των γονέων τους, η αναζήτηση λύσεων, ο καθορισμός στόχων και ο έλεγχος (αυτοαξιολόγηση) στο τέλος της χρονιάς δεν θα βελτιώσει απλώς την κατάσταση αλλά θα αναδείξει ένα τεράστιο εύρος θεμάτων και προβλημάτων. Κυρίως, θα δώσει τη δυνατότητα στην εκπαιδευτική κοινότητα να διερευνήσει βιωματικά και όχι θεωρητικά τα όρια των δυνατοτήτων παρέμβασης και την αναζήτηση ευρύτερων θεσμικών ή και πολιτικών λύσεων.

Μια τέτοια δραστηριότητα είναι απολύτως απαραίτητη και θα πρέπει να γίνει άμεσα πράξη από το ίδιο το συνδικαλιστικό κίνημα των καθηγητών, σε κάθε σχολείο.

Επιπλέον, θα αναδείξει στην πράξη και εκείνους τους εκπαιδευτικούς που θα είναι ικανοί να ηγούνται της εκπαίδευσης, θα προσφέρει πρόσθετα κριτήρια για την επιλογή των στελεχών της εφ' όσον αυτή κάποτε αποφασιστεί να είναι αντικειμενική.

Η πρόσφατη εξαγγελία του Υπουργείου για την αυτοαξιολόγηση, ανεξάρτητα από τις προθέσεις που μπορεί κάποιος να καταλογίσει, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αποτελεί μια κατ' αρχήν νίκη των δυνάμεων που χρόνια τώρα ζητούν αναβάθμιση της εκπαίδευσης από τα κάτω και όχι με διοικητικό τρόπο. Νομίζω ότι θα πρέπει να αξιοποιηθεί ενεργά από το εκπαιδευτικό κίνημα και να τεθούν οι όροι που όχι μόνο δεν θα επιτρέψουν αρνητικές εξελίξεις αλλά αντίθετα θα δώσουν τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να πάρουν την κατάσταση της εκπαίδευσης στα χέρια τους.